

THOMAS DE QUINCEY

JOHANNA Z ARKU

J O H A N N A Z A R K U

THOMAS DE QUINCEY

JOHANNA Z ARKU

Nihil obstat.

Pragae, 25. Novembris 1919.

*Josephus Hronek,
Censor.*

Imprimatur.

Ab archiepiscopali

Ordinariatu Pragae

1. Decembris 1919.

*Dr. Ant. Podlaha,
vicarius generalis.*

Nr. 16927.

o mysliti o ní? Co mysliti o té chudé pasačce z hor a lesů lotrinských, jež jako pasáček hebrejský z hor a lesů judských — vykročila náhle z klidu, z bezpečí, ze snění náboženského, kořenícího v hlubokých osamělých pastvinách, aby zaujala místo v čele vojsk a ještě nebezpečnější místo po pravici králův? Hebrejský jinoch zahájil své vlastenecké poslání *činem*, vítězným činem takovým, že ho nikdo neupře. Ale tak učinila i dívka lotrinská, čteme-li její historii, jak ji četli ti, kteří na ni patřili nejbliže. Nepřátelská vojska dosvědčovala jinochu, že o nic se neucházel pro sebe; ale nejinak svědčila i vznešené dívce.

Posuzování ústy všech, kteří na ně patřili s *hlediska dobré vůle*, oba byli nalezeni upřímní a věrní všem slibům, na které ukazovaly jejich první činy. Nepřátelé to byli, kteří způsobili rozdíl mezi

jejich dalšími osudy. Jinoch se povznesl v nádhe-
ru a polední štěstí, osobní i veřejné, jež pronikly
paměti jeho a staly se příslovím mezi jeho po-
tomstvem na tisíc let, dokavad nebyla odňata
berla od Judy. Chudá opuštěná dívka naproti
tomu nepila sama z poháru míru, který zajistila
Francii. Nikdy nezpívala se zpěvy, které se roz-
léhaly v jejím rodném Domremy ozvěnami od-
cházejících kroků vetřelcův. Neměla účasti na
svátečních tancích v Vaucouleurách, které v ú-
chvatu oslavovaly vykoupení Francie. Nikoliv!
neboť její hlas byl tehdy umkl; nikoliv! neboť
její nohy byly popelem. Čistá, nevinná, ušlech-
tilá dívka! v kterou od nejútlejšího mládí vždy
jsem věřil jako plnou věrnosti a obětavosti, to
bylo jednou z nejjistějších záruk tvé věrnosti,
že ani jednou — ani ve chvílce slabosti — ne-
kochala se sny o šlechtických korunách a cti od
člověka. Koruny pro tebe! Oh nikoliv! Pocty,
přicházejí-li až po všem, přicházejí pro tvoje
krevní příbuzné. Dcero domremská, až vděčnost
tvého krále se probudí, ty budeš spátí spánkem
smrti. Volej ji, králi Francie, ale neuslyší tě. Zvi
ji svými heroldy, aby přišla a přijala čestný háv,
ale ona nalezena bude *en contumace*. Až hromy
celé Francie, jako právě nyní asi se stane, budou
prohlašovati velikost chudé pasačky, která obě-

tovala vše za svou vlast, tvoje ucho, mladá pasačko, bude ohluchlé po pět století. Trpěti a jednati, to bylo tvým údělem v tomto životě; to bylo tvým určením; a ani na vteřinu nebylo to skryto tvému zraku. Život, tys to pravila, jest krátký; a spánek v hrobě jest dlouhý; kéž užiju tohoto života, tak prchavého, k slávě těch nebeských snův, určených k tomu, by skýtaly úlevy v spánku tak dlouhém. Tato bytost čistá — čistá i od všeho tušení sobectví, byl jen ve snu, jako byla čista v obyčejnějším smyslu — ani jednou toto svaté dítě uvažujíc o sobě, neodpoutalo se od své víry v temnotu, která jí spěla vstříc. Snad neměla ponětí o opravdovém způsobu své smrti; snad nezřela u vidění vzdušné výše ohnivé hranice, zvědavců bez konce hrnoucích se všemi cestami do Rouenu jako na korunovaci, valících se kotoučů dýmu, vyrážejících plamenů, nepřátelských tváří kolem dokola, útrpných pohledů jen tu a tam prokmitávajících, dokud příroda a nehynoucí pravda nevytrhly se z umělých vazeb; — to snad nebylo zjevno skrze mlhy kvapící budoucnosti. Ale hlas, který ji volal k smrti, ten slyšela vždy.

Veliký byl trůn Francie i v těch dnech, a veliký byl ten, jenž s něho vládl: ale Johanna dobře věděla, že ani trůn ani ten, jenž s něho vládl, není

pro ni, nýbrž naopak že ona jest pro ně; že nikoli ona skrze ně, nýbrž oni skrze ni povstanou z prachu. Nádherny byly lilie Francie a po věky měly privilej šířiti svoji krásu po zemi i po moři, až v jednom věku hněv Boží a lidský se spojili, aby je rozdrtily; ale Johanna dobře věděla, záhy četla v Domremy tu hořkou pravdu, že lilie Francie nebudou zdobiti věnce pro ni. Květina, ani poupě, ani kalich, ani vůně nevzketou nikdy pro ni!

* * * * *

Ale počkejte. Jaký důvod vyzdvihovati při Johanninu právě na jaře roku 1847? Nebylo možno zůstaviti to až do jara r. 1947, nebo snad až by se toho někdo dovolával? Ano, ale dovolávají se toho mnozí, a hlučně. Jest vám známo, čtenáři, že mezi mnoha originelními mysliteli, jež zplodila moderní Francie, jednou z vynikajících hlav jest p. Michelet. Všichni tito spisovatelé jsou z třídy revolucionářské: netoliko v smyslu politickém, ale v každém smyslu; blázniví začasť jako zajíci březňáci; potřeštěni o-mamným plynem znovu nabyté svobody; opilí vínem své mohutné Revoluce, supějící, kňučící, vyhazující kopyty jako divoké koně na bezmezných pampách a závodíce ve vzdoru se slukami-

hlupci nebo s větry nebo se svými vlastními stíny, nemohou-li nalézt nic jiného, aby to vyzvali v boj. Někdy já, který mám kdy čísti, představím vám, kteří nemáte kdy, dva neb tři tucty těchto spisovatelů, o nichž vás mohu předem ujistiti, že bývají často hluboci a někdy tak nepřístupni vášni, jako by byli zrozeni z naší nejlepší anglické krve. Ale nyní omezujeme svou pozornost na p. Micheleta, jehož my v Anglii — znajíce jej nejlépe z jeho nejhorší knihy, knihy proti kněžím atd. — známe nepříznivě. Kniha ta jest nesouvislá slátanina. Ale jeho „Historie Francie“ jest něco zcela jiného. Ať člověk jakoukoli lodí pluje, nemůže se vzdáliti z dohledu, přidržován-li jest k zátočinám pobřeží vlečnými lany Historie. Fakta a důsledky faktů táhnou spisovatele zpět k vábidlu sokolníkovu z nezávratnějších výšin spekulace. Proto zde — ve své „Francii“ — není-li vždy prost těkavosti, vyletí-li někdy jako raketa, aby vytočil vzdušný kruh v oblacích, p. Michelet s přirozenou uhlazeností nikdy nezapomíná, že opustil širý zástup posluchačův, čekajících naň na zemi a vyjeveně hledících vzhůru v úzkostlivé nedočkavosti jeho návratu: i vracívá se. Ale Historie, byť prosta jistých pokušení v jednom směru, má do sebe svoje zvláštní nebezpečí. Jest tedy nemožno psáti

historie Francie nebo Anglie — děl každou hodinou nezbytnějších dnešnímu člověku, nevyhnutelně politickému — bez nebezpečných trhlin poblouzení. Kdybych třebaš já na straně Anglie náhodou obrátil své námahy tímto směrem a (podle vzoru lorda Percyho jdoucího na štvanici do Chevy-Chase)

„Slavný slib Bohu učinil,
že s potěšením v lesích Micheletových
pobudu tři letní dny“,

vehnal bych asi p. Micheleta z deliria prostého v *delirium tremens*. Dva silní andělé stojí po bocích Historie, ať francouzské nebo anglické, jako heraldičtí podpěrači: anděl pátrání po levici, jenž povinen čisti miliony zaprášených pergamenů a stránek umazaných lžemi; po pravici anděl rozjímání, jenž povinen jest očišťovati tyto lživé záznamy ohněm, jako se očišťovaly staré draperie asbestové, a povinen osvěžovati je k obrozenému životu. Ochotně uznávám, že nikdo se nevyhne nesčíslným chybám v podrobnostech; při tak rozlehlém terénu přejíti přímo, toť nemožno; ale takové chyby (ačkoliv mám v ruce busolu p. Micheletovi k službám) nejsou zvěří, kterou já honím; jest to hořký a nepočestný duch, v jakém píše proti Anglii. Leč i to konec konců

jest mi podružno ; vlastně na mysli mám Johannu, Pannu Orleánskou samu pro sebe.

Nehodlám psáti historie Dívky Orleánské: k tomu, nebo dokonce k zevrubnému podání historie jejího pronásledování a hořké smrti, jejího boje s křivými svědky a léčky střežícími soudci, bylo by třeba míti před sebou *všecky* dokumenty, a tudíž sbírku, která jest nyní na snadě jen v Paříži. Ale můj záměr jest užší. Byli velicí myslitelé, pohrdající nedbalými soudy svých vrstevníků, kteří směle se svěřili soudu dalekého potomstva, které by mělo kdy přehlížeti, vážiti, srovnávati. Byli velicí herci na jevišti lidské tragedie, kteří s týmž hlubokým sebevědomím odvolávali se z lehkomyšlnosti rodných přátel — příliš bez srdce pro vznešený zájem jejich historie a příliš netrpělivých, aby si dali práci a prozpytovali její spletitosti — k velikoduchosti a spravedlivosti nepřátel. K této třídě náleží Panna z Arku. Staří Římané byli příliš věrni ideálu velikosti, již cítili sami v sobě, aby po jednom nebo po dvou pokoleních změkli před velikostí Hannibalovou. Mithridates však, osobnost pochybnější, jen magickou vytrvalostí své nezkrotné zloby získal si u týchž Římanů jediné pravé cti, jaké se mu kdy na zemi dostalo. A my Angličané jevíme jsme vždy tutéž úctu k zarytému nepřátelství. Praco-

vati neústupně o zkázu Anglie, říkati po celý život, slovem i skutkem, *Delenda est Anglia Victrix!* — takový záměr nenávistný, věrně sledovaný, získal některým lidem stálé důchody z našich národních fondů úcty. Lépe než nějaká dědičná služba, prokazovaná Anglii, osvědčilo se někdy nejšílenější záští k Anglii. Hyder Ali, ba i jeho syn Tipoo, ač o tolik nižší, a Napoleon, vesměs těžili z této naší náklonnosti, přeceňovali záslužnost ďábelského nepřátelství. Ani jeden z těchto mužů nebyl nikdy schopen, krom ojedinelé náhody, velebiti nepřítele (co na toto říkáte, čtenáři?); a přece k vůli *nim* rádi zapomínáme nejen jejich provinění, ale (což jest horší) jejich ohyzdné licoměrnosti a protivelkodušného sobectví, — neboť vlastenectví to nebylo. Suffren a nějakých půl tuctu jiných francouzských námořních hrdinův, poněvadž nám dělali neplech, co jen mohli — a byly to opravdu neplech veliké — jsou jména v Anglii poctivě vážená. Z téže příčiny Panna Orleánská, vítězná nepřítelkyně Anglie, byla určena, by se jí dostalo nejhlubší vzpomínky od velkodušné spravedlnosti Angličanův.

Johanna, jak bychom ji v Anglii měli nazývati, ale dle jejího vlastního vyjádření Jeanne (nebo jak pan Michelet tvrdí, Jean) D'Arc, narodila se

v Domremy, vesnici na pomezí Lotrinska a Champagne, závislé na městě Vaucouleurách. Nazval jsem ji dívkou lotrinskou, nejen proto, že slovo to je pěknější, ale protože Champagne velmi nelibě připomíná nám Angličanům vína, která jsou *nám* imaginární — a kterých asi Panna ochutnala tak zřídka jako my Angličané: my Angličané proto, že šampaňská londýnská pěstují se hlavně v Devonshire; Panna proto, že šampaňské champagneské nikdy nijakou náhodou neteklo do studně domremské, z níž jediné ona pila. Pan Michelet chce míti ji *Champenoise* a to z žádného lepšího důvodu nežli že „byla po otci“, který náhodou byl Champenois.

Tyto hádky však točí se kolem jemností příliš titěrných. Domremy stálo na hranicích, a jako jiná místa pohraniční plodilo plémě smíšené, představující *cis i trans*. Řeka, pravda, byla lemovací čarou na tom místě — řeka Mosa; a ta za starých dob možná dělila dvojí lid; ale v těchto dnech tomu tak není; byly tam mosty, byly tam přívozy, a sňatky se křižovaly s pravého břehu na levý. Vedou tam dvě veliké silnice, ne tak pro pocestné, jichž bylo málo, jako pro vojska, jichž polovice bývalo by bylo příliš. Tyto dvě cesty, z nichž jedna byla hlavní silnicí mezi Francií a Německem, *protínaly se* na tom místě; což jest

učené vyjádření toho, že tvořily kříž svatého Ondřeje nebo literu X. Doufám, že sazeč vybere hezky veliké X, při čemž průsečník, locus, kde se sbíhají a sekou tato čtyři rozbíhavá ramena, ukončí čtenářovu lekci zeměpisnou a ukáže mu na vlas, kde leželo Domremy. Tyto silnice, tak velkolepě položené, hlavní cévy mezi dvěma mocnými říšemi, po nichž povždy honily se války nebo pověsti o válkách, protínaly se (neboť nevím, co by tomu odporovalo) přímo pod oknem Johanniny ložnice: jedna běžící na pravo za starou stodolou pána D'Arc a druhá nevysvětlitelně si libující vinouti se kolem toho odporného lidského chlívku na levici.

Ať náhoda uvrhla Johannu na kteroukoliv stranu hranice, táž láska k Francii v ní hárala. Neboť jest zvláštní zjev, připomenutý p. Micheletem i jinými, že vévodové barští a lotrinští sledovali po celá pokolení politiku věčné války s Francií na svůj vrub, ale též věčného přátelství a svazku s Francií, kdykoliv někdo jiný se opovážil na ni udeřiti. Uhostí-li se mír ve Francii, dávno před tím můžete býti jisti, že uvidíte lasici lotrinskou, ana se vrhá Francii na hrdlo. Hrozí-li Francii útok od strašného nepřítele, tu chvíli vidíte vévodu lotrinského, jak kvapí, by své hrdlo dal si prokousnouti na posilu Francie, kteréžto přízně

bylo mu též vlídně dopřáno ve třech velikých bitvách po sobě: dvakrát od Angličanův, totiž u Kreščaku a Agincourtu, jednou od sultána u Nikopole.

Tato sympathie k Francii za velikých pohrom v srdcích těch, kteří v obyčejných dobách vždy ji dráždili bouřením a drobnými nájezdy, posilňovala přirozenou pietu v těch, kteří byli upřímně dítkami jejího vlastního domu. Přední hlídky Francie, jak jmenují veliké pomezí provincie, byly ze všech krajů nejvíce oddány květům Liliovým. Býti v každé veliké krisi svědkem toho, jak tento divoký bratránek, jenž za vlídnějšího počasí vždy vrhal své kopí v hruď Francie, projevuje tak ušlechtilou oddanost k těmto liliím, nemohlo než rozdmýchávati zápal legitimních dcer Francie; zatím co zaujímati čestné místo na hranicích proti starému dědičnému nepříteli Francie ovšem podněcovalo tento zápal citem válečné hrdosti, pocitem nebezpečnosti vždy hrozícího a záští vždy doutnajícího. Tato veliká čtyřhlavá cesta byla ustavičným mementem vlastenecké horlivosti. Říci „Tímto směrem vede cesta do Paříže a tímto směrem do Aix-la-Chapelle, tímto do Prahy, tímto do Vídně“, živilo bojovnost srdce a dodávalo denně nových vznětů. Oko, které číhalo po zablesknutí kopí nebo

přilbice od nepřátelské hranice, ucho, které bylo nastřaženo na sténání kol, učinilo tuto silnici samu, jejíž vztahy ku středům byly tak daleky, učebnicí vlastenecké povinnosti.

Tedy místní situace Johannina byla plna hlubokých suggestcí pro srdce, naslouchající pokradným krokům změny a úzkosti, které velmi jistě se přibližovaly. Ale bylo-li místo to velebné, těhotenství doby bylo tím velebnější. Vzduch nahoře ve svých vyšších komnatách řinčel neurčitými zvuky, chmouřil se mračivým kvašením bouří, které se kupily po sto třicet let. Bitva u Agincourtu v Johannině dětství znovu otevřela rány Francie. Kreščak a Poitiers, ty zdrcující pády pro rytířstvo francouzské, byly do Agincourtu utišeny více než půl stoletím; ale tímto vzkříšením nářkův jejich polnic jsou řady bitev, a nekonečné šarvátky zaujaly své posice jako částky nějakého dramatu. Hroby, jež se byly zavřely před šedesáti lety, jako by se byly prudce otevřely v sympathii k bolesti, jež byla ozvěnou jejich bolesti. Monarchie francouzská strádala nejkrajnějšími zkouškami, třásla se a vrávorala jako koráb zápasící s temnotou monsumů. Šílenství ubohého krále Karla VI., vtrhší do takového zmatku jako krise ženy pracující ku porodu, když na město žene se útokem, ztrojnásobila děsnost

doby. I divá příhoda, jež přímo měla v zápětí výbuch toho šílenství — neznámý zamračený muž a možná též šílenec vystoupil v poledne z lesa, položil ruku na uzdu koně králova, zarazil jej a řekl: „Oh, králi, jsi prozrazen“, a po té zmizel, aniž kdo věděl kam, jako nikdo nevěděl, jak se zjevil — způsobila všeobecné sklíčení, jež srazilo Francii na kolena, jako před pozvolným rozuzlováním nějaké staré prorocké sudby. Hlady, neobyčejné nemoci, vzpoury selské v Evropě shora dolů — to byly struny téže tajemné harfy, v něž bylo udeřeno, ale to byly jen struny pomíjející. Byly jiné, hlubšího a zlozvěstnějšího zvuku. Skončení Křížových výprav, zkáza Templářů, papežské klatby, tragedie zaviněné nebo snášené od roku Anjouského a od císaře — ty byly plny trvalejšího významu. Ale od té doby kolosální zjev feudalismu bylo viděti, jako by stál na špičkách u Kreščaku, aby prchl se země; to byla revoluce, již nebylo podobné; ale přece *to* bylo hříčkou vůči ještě strašnějším revolucím, jež podkopávaly Církev. Svými vnitřními schismaty, ohavným divadlem dvojice papežské — že nikdo, leč politickým sklonem, nemohl se dohadnouti, kdo jest náměstkem Nebe a kdo stvůrou Pekla — Církev zakoušela, jako v čím dál rannějších formách zakoušela vždy těch širých

trhlin ve svých základech, kterých nikdo nikdy by nespravil.

To byly nejvyšší vrcholky říše snů v oblacích, jež vědeckému pozorovateli zachytily barvy nového blížícího se rána. Ale celá širá spousta jakoby nad hlavami táhnoucích se soumraků ležela na všech hloubajících duších, i na těch, kteří nerozeznávali směrův ani nerozlušřovali forem. Nebyl to tedy jen její vlastní věk, který jako zkrušený dolehlými právě pohromami utlačoval ducha Johannina takovou tíží, ale její vlastní věk jako část dlouhého tajemného dramatu, rozplétajícího se po celé století z minula a spějícího blíž a blíže k nějaké strašné krisi. Katarakty a dravé bystřiny bylo slyšeti valiti se a znamení bylo viděti daleko v minulosti, skrze paměti starých lidí, která odpovídala skrytě znamením přicházejícím nyní na oči, jako zámky odpovídají klíčům. Není divu, že v tak strašidelné samotě, s tak ustrašeným srdcem, Johanna vídala andělská vidění a slýchala andělské hlasy. Hlasy ty šeptaly jí navždy povinnost, jež sama sebou se ukládala, osvoboditi Francii. Pět let naslouchala těmto napomínajícím hlasům s vnitřními boji. Posléze nemohla již odolati. Pochybnost povolila; a ona opustila svůj domov na vždy, aby se postavila přede dvůr dauphinův.

Vzdělání této ubohé dívky bylo podle nynějšího měřítka ubohé; bylo však nevýslovně hluboké podle měřítka čistě filosofického: a nedobré jen pro náš věk, poněvadž by pro nás bylo nedostižno. Nečte nic, protože neuměla čísti; ale slyšela jiné čísti částky z Římského Martyrologia. Plakala soucitem s žalostnými *Miserere* Římské Církvě; vzpínala se k nebi s radostnými triumfujícími *Te deum* římskými; vážila občerstvení a životní sílu z obřadů téže Církvě. Ale hned po těchto duchovních užitečích dlužila nejvíce výhodám z polohy svého domova. Studánka domremská byla na kraji nekonečného lesa; a byla až tak zakleta víly a skřítky, že farář byl nucen sloužiti tam jednou do roka Mši, aby je udržel v náležitých mezích. Víly a skřítky jsou důležití, i s hlediska statistického. Jisté býlí značivá chudobu země; víly a skřítky značí její osamělost. Tak určitě jako vlk se vzdaluje měst, víla se straní krčem hospodských. Vesnice jest příliš její nervosní jemnosti; nejvýše strpí vzdálený pohled nějaké osamělé chaloupky. Usoudíme tedy z neklidu a ze zvláštní nesnáze, jaké působily faráři, v jaké síle se víly shromažďovaly u Domremy, a odvetným důsledkem, jak řídce byl kraj ten oset muži a ženami, i ve svých obydlích místech. Ale hvězdy domremské — ty byly

chloubou země, nebo v nich dlely tajné moci a staré taje, vzpínající se do tragické síly. „Byla tam opatství a klášterní okna“ — „jako mouřenínské chrámy Hindů“ — a ta vykonávala i knížecí moc jak v Lotrinsku, tak na sněmech německých. Měla své sladké zvonky, jež pronikaly hvozdy na mnoho hodin o matutinu nebo nešporách, a každé svou vlastní legendu, plnou snů. Velmi málo bylo těchto opatství a byla velmi rozptýlena, i nerušila nikterak hluboké samoty kraje; ale dosti jich bylo, aby rozestřela síťoví nebo stíňoví křesťanské svatosti nad tím, co jinak bylo by se zdálo pohanskou divokou pustinou. Když takový posvátný talisman jest zabezpečen, člověk sebe více bojíci se duchů (jako já, myslím, nebo čtenář) jest ozbrojen, by statečně se pustil na celé dni do jejich lesních úkrytův. Výšiny Vogésské na východním pomezí Francie nepřivábily nikdy valně pozornosti Evropy, vyjma v letech 1813-14 na několik krátkých měsíců, kdy se octly v obranné linii Napoleonově proti spojencům. Ale mezi jinými rysy jsou zajímavavy tím, že nezapuzují, jako některé povýšenější hřebeny, lesů; hvozdy a hory jsou tam pojmy družné. *Žítí a dopřátí života* jest jejich heslem. Z té příčiny ty oblasti Lotrinska bývaly oblíbenými lovišti princů karolinských. Asi šest

set let před dětstvím Johančiným Karel Veliký, jak se vyprávělo, tam lovil. To samo sebou bylo velikou událostí v tradicích nějakého lesa nebo lovu. V těch širých hvozdech též se nalézali, (nalézali-li se vůbec někde) ti tajemní kolouši, kteří lákali osamělé lovce k blouznivým a nebezpečným stíháním. Tam bylo vídati (vídati-li jest vůbec kde) toho starého jelena, jenž měl již devět set let věku, ale možná ještě o sto, dvě stě více, když se s ním střetl Karel Veliký; a příhoda ta byla bez pochyby zaznamenána nápisem na jeho zlatém obojku. Věřím, že Karel Veliký povýšil jelena toho na rytíře; a kdyby ještě se s ním byl někdy potkal král, byl by jej učinil hrabětem, nebo kdyby to bylo na hranicích Francie, markýzem. Všimněte si, že absolutně toho všeho netvrdím; moje vlastní mínění kolísá. Za krásného, větříkem provívaného dopoledne bývám směle skeptický; ale když se blíží soumrak, má víra čím dál více roste, až dosahuje míry všeho, čeho by si bylo možno přát. A slyšel jsem poctivé lovce, jak prohlašovali, že vně oněch hvozduů hlasitě se smáli všem těm vybledlým povídkám, sdruženým s jejich zakletými pustinami, ale jakmile dospěli jistého místa, prý osmnáct mil hluboko, souhlasili se sirem Rogerem de Coverley, že valnou část možno říci s obou stran.

Takové tradice nebo některé jiné takové (jako o jelenu) spojují vzdálené generace, pročez jsou vznešeny, a tajemný smysl, sdružený s takovými zjeveními, jež se ukazují nebo neukazují, podle okolností, zůstává nádech svatosti na starých hvozdech, i u těch duchů, kteří výslovně zavrhnou legendu jako fakt.

Ale nehledě k rozmanitým příběhům tohoto řádu, na každém opuštěném rozhraní dvou velkých říší — jako třeba zde nebo na poušti mezi Syrií a Eufratem — bývá v myslích hluboké citlivosti sklon, zalidňovati pustiny vidinami mocí ode dávna tak rozšířených. Johanka tudíž ve své tiché práci pasačky byla pužena ustavičně rozjímati o politickém stavu své vlasti, a to tradicemi vlasti neméně než mementy místní přítomnosti.

Pan Michelet praví, že Panna nebyla pasačkou. Prosím ho za prominutí: *byla*. Velmi dobře se dohaduji, oč se opírá: o svědectví ženy jménem Haumetty, nejdůvěrnější přítelkyně Johanniny. Zajisté, jest to dobrá svědkyně a dobrá dívka, a miluji ji; neboť podává přirozenou a srdečnou zprávu o obyčejném životě Johančině. Ale přece byť sebe lepší byla svědkyní, Johanka jest lepší; a ona mluvíc k dauphinu, nazývá sama sebe v latinské zprávě *Bergereta*. I Haumette vyznává,

že Johanna pásala ovce ve svém dětství. A já věřím, že kdyby Miss Haumette seděla se mnou sama u kávy dnešního večera (12. února 1847) — v čemž by nebylo záminky k pohoršení nebo panenskému rdění, poněvadž já jsem přísný filosof a Miss Haumettě bylo by značně přes čtyřista padesát let — připustila by, že následující vysvětlení o jejím svědectví jest správné. Jistý Francouz asi před čtyřiceti lety — p. Simond ve svých „Cestách“ — zmiňuje se náhodou o následující ohavné scéně, jako o něčem, co sám určitě pozoroval v rytířské Francii nedlouho před francouzskou revolucí. Jakýsi sedlák orál; a spřežení, jež táhlo jeho pluh, byl osel a žena; oba náležitě zapřaženi. Oba táhli stejně. Jest to dosti ošklivé; ale Francouz dodává, že sedlák, rozděluje své šlehy, chtěl asi býti nestranným: neboť měl-li který ze spřežených právo nařikati si, jistě to nebyl osel. Nuže v kraji, kde takové jsou obyčeje, že se trpí takové snižování žen, žena útlocitná hrozila by se přiznati o sobě neb o své přítelkyni, že byla někdy přiřčena k nějaké práci ne čistě domácí; poněvadž kdyby se hlásila jako hospodářská služebná, byla by si vědoma, že toto přiznání rozšiřuje se patrně v myšlení poslouchajícího, a že přivádí na sebe nedůstojnosti tohoto hrozného způsobu. Haumette poctivě má za důstojnější pro

Johannu, aby zašívala punčochy svého rohokopytného otce, pána D'Arc, než aby pásala ovce, aby snad nebyla podezírána, že někdy dělala něco horšího. Ale šťastnou náhodou, takového nebezpečí nebylo: Johanka nikdy nebyla ve službě, a moje mínění jest, že její otec spravoval si svoje punčochy sám, poněvadž on sám si je rozdíral, jako leckterý lepší muž než D'Arc činí — čímž však nemíním sebe, neboť ač jsem asi lepší muž než D'Arc, protestuji, že bych dělal něco takového. Kdybych i žil s Pátkem na Juanu Fernandezu, buď by všecky správký zůstaly Pátkovi nebo by vše zůstalo nespraveno. Lepšími lidmi jsem mnil plavce britské lodi, z nichž každý sám spravuje si ponožky. Kdo jiný by to dělal? Myslíte, čtenáři, že mladší páni z admirality jsou předpisy zavázáni zašívatí pro mužstvo?

Důvod mého systematického nevražení na pána D'Arca jest tento: — Ve Francii před revolucí kolovala běžná historka, vybájená na se-směšnění chudé šlechty, jež mívala dlouhé rodokmeny a krátké zápisy důchodů; že totiž se zaslechlo, jak hlava takového rodu, datujícího se z křížových výprav, praví svému synu, rytíři Svatého Ludvika: „*Chevalier, as-tu donné au cochon à manger?*“ Nuže, jasně vysvítá ze zachovaných svědectví, že pán D'Arc mnohem

spíše říkával: „*Ma fille, as-tu donné au cochon à manger?*“ nežli: „*Pucelle d'Orleans, as-tu sauvé les fleurs-de-lys?*“ Tu jest opis starých anglických veršů, v nichž takto se dovozuje:

Pláče-li někdo pro řípu
a nepláče-li, když mu otec umírá,
z toho viděti, ze milejší
byla jemu řípa nežli otec.

Nemohu říci, že by mne logika těchto veršů někdy *zcela* uspokojovala. Nevidím v tom svého postupu tak jasně, jak by bylo žádoucno. Ale vidím svůj postup nejjasněji skrze D'Arca; a závěr jest — že jemu mnohem milejší byla nejen řípa než jeho otec, ale spása nějaké libry slaniny nad spásu válečné korouhve francouzské.

Podobá se (jak p. Michelet se dohaduje), že titul Panna nebo *Pucelle* měl sám sebou a bez ohledu na zázračné příběhy o ní, tajnou moc na drsné vojáky a partisánské vůdce té doby; neboť v takové osobě viděli reprezentativní projev Panny Marie, kteráž během staletí pevně zarostla do srdce lidu.

Když Johanna nadpřirozeně objevila dauphina (Karla VII.) mezi třemi sty pány a rytíři, jsem překvapen lehkověrností, jaká se kdy mohla pro-

půjčiti k tomuto divadelnímu kejklu. Kdo se diví více než já vznešenému enthusiasmu, této čisté bytosti její strhující víře v sebe? Ale jsem dalek diviti se jevištním úskokům, které nikoli Panna, ale dvůr asi nastrojil; nemohu se poddati zaklínačské eskamotáži, jakou možno uhlídati denně za šilling. Southeyova „Johanna z Arku“ byla vydána r. 1796. Za dvacet let potom, mluviv se Southeyem, byl jsem překvapen shledav, že dosud chová tajnou náklonnost k Johanně za to, že objevila dauphina. Událo se to — pro čtenáře, jemuž jest to nové, to připomínám — takto: Dívka byla ponejprv ukázána dauphinovi a jeho dvoru představena v Chinonu; a tam podstoupila první zkoušku. Aby dosvědčila své poslání, jež uváděla jako nadpřirozené, bylo jí uloženo nalézt osobu královu mezi celou archou čistých i nečistých tvorů. Kdyby nebyla obstála v této první zkoušce, byla by netoliko zklamala mnohé bušící srdce v tom třpytivém davu, jenž z rozličných pohnutek prahnul po jejím zdaru, ale byla by zničila sama sebe, a jak v nitru jí pravila věštba, zničit sebe, byla by zničila Francii. I naše panovnice, Lady Viktorie, podrobuje se co rok zkoušce, ne tak přísného stupně, ale téhož druhu. „Vyhledává“ šerify. Johanna vyhledávala krále. Ale všimněme si rozdílu: naše královna vy-

hledává dva muže ze tří; Johanna jediného ze tří set. Šťastná paní ostrovů a orientu! — ona může se chybiti ve svém výběru jen s polovice; v rozsahu polovice nezbytně ob stojí. A přece, i při těchto úzkých mezích k bídosti bezmezné opatrnosti dovolte mi, má panovnice, s plnou loyality vytknouti, že někdy svým ukazovátkem ukážete na nepravého. Ale chudé dítě z Domremy, třesoucí se pod upřenými na ni zraky oslňujícího dvora — ne protože oslepujícího (neboť u viděních vídala zjevy více oslepující) ale protože někteří z nich jeví ve svých rysech pošklebný úsměv — kterak ona vrhne svou udici do tak hluboké řeky, aby vylovila krále, když leckterý čtverák se z rozmaru přestrojil na krále! Nikoliv, ještě více než kterýkoli pravý král by byl učinil: neboť v Southeyově podání té příhody dauphin praví, zkoušeje panninu magnetickou sympathii ke království,

„Na trůně, zatím co já se vmísím v tlačenicí služebnictva, zasedne některý dvořenín.“

Tento uchvatitel jest i korunován: „klenoty posetá koruna stkví se na hlavě služebnické.“ Ale toto jest věru „*un peu fort*“; a ve shluku diváků mohly vzniknouti obavy, zda náš přítel kavka na trůně, ba i dauphin, nehrají nějakou

zrádnou hru. Neboť dauphin nemohl propůjčiti více, nežli mu náleželo. Podle lidového ponětí neměl koruny sám pro sebe; tudíž ani aby jí půjčil, ať z jakékoliv záminky, dokavad posvěcená dívka nedovedla ho do Remeše. To bylo *lidové* ponětí ve Francii. A jistě bylo péčí dauphinův, nesnižovati mínění lidu, když mýnil užiti služeb Johanniných. Neboť kdyby byl býval již králem, co mohla učiniti pro něho nad Orleans? To jest, jaké jiné ještě než jen *vojenské* služby mohla mu poskytnouti? A zejména, kdyby býval byl králem bez korunovace a bez oleje z posvátné ampuly, jaká výhoda mu ještě kynula z rychlého jednání vůči jeho soku, princi anglickému? A přece byly to pravé závody o korunovaci: i on, který měl zvítěziti v tomto závodění, nesl na sobě pověru celé Francie; on, který měl první býti vytažen z peci remešské, byl pod touto pověrou upečen na krále.

Panna, dříve než jí bylo povoleno ukázati se jako válečníci, byla prozkoušena ve svém šermířském i četovém výcviku, jako žačka v náboženství, před soudem šesti výtečných parukáčů. Podle Southeye¹ „zděsila doktory“. *Toto* způ-

¹ v. 393. knihy III v původ. vydání jeho „Joan of Arc“.

sobiti není snadno: ale měli jaký taký důvod cítiti se vzrušeni, jako by jistě cítil se vzrušen chirurg, který přistupuje k pitvě subjektu, shledal by, že se mu subjekt oplácí pitvou na něm, zvláště mluvila-li jim Johanna řeč, jež zaujímá verše 354—391 knihy třetí. Jest to dvojnásobná nemožnost: za prvé protože jest to plagiát Tindalovy knihy „Křesťanství tak staré jako stvoření“, plagiát *a parte ante* a před třemi stoletími; za druhé jest to úplný opak svědectví o Johannině zkoušce. Southeyova „Johanna“ z r. 1796 (Cotte, Bristol) oznamuje doktorům mezi jinými taji, že co živa nebyla 1. na Mši, ani 2. u svátostného Stolu, ani 3. u zpovědi. Zatím celé toto deistické vyznání Johannino kromě toho, že jest sebevražedné pro zájem její věci, odporuje svědectvím o obou zkouškách. Nejlepší svědectví, zkoumané od začátku do konce, hlásá, že Johanna obcovala těm obřadům své Církve až příliš často; byla proto obviňována; a zardívajíc se uznávala tuto žalobu jako fakt, ne však zajisté jako chybu. Johanka byla dívka přirozené zbožnosti, jež viděla Boha v hájích a na horách a v pramenech, ale neméně hledala ho v kaplích a na místech zasvěcených modlitbě.

Toto venkovské děvče samo se vychovávalo svou přirozenou rozjímavostí. Spočine-li čtenář

na té božské stati „Ráje znovu dobytého“, již Milton vložil v ústa našeho Spasitele, když po-nejprv vstoupil na poušť a dumal o směru těch velikých impulsů, jež se v něm vzrýaly —

„Oh, jaké množství myšlení tu náhle
procitlých ve mně rojí se, když pozoruji,
co z nitra svého cítím, slyším,
co zvenčí často přichází k mým uším,
což s nynějším mým stavem nedobře se shoduje!
Když ještě dítě byl jsem, žádná dětská hra
mně nelíbila se; můj všecek duch byl puzen
vážně učiti se, poznávati, a odtud činiti,
co k obecnému blahu bylo by; sám o sobě jsem soudil,
že proto jsem se narodil“ —

nabude jakéhosi ponětí o mohutném snění, jež bujelo v srdci Johančině v ranném dětství, když pučela křídla, jež ji ponosou z Orleansu do Remese, když mlhavě se ukazoval zlatý vůz, jenž ji ponese z království *Francie Osvobozené* do Království Věčného.

Není třeba ke cti Johančině, a ani zde není místa, sledovati její krátkou dráhu *činnosti*. Ta, ač zázračná, jest pozemskou stránkou její historie; duchovní stránkou jest svaté utrpení jejího žalářování, procesu a popravy. Jest tudíž nešťastné pro Southeyovu „Joan of Arc“ (v které

ovšem vždycky náleží viděti mladický pokus), že právě když její opravdová sláva se začíná, báseň se končí. Ale toto omezení zájmu vzniklo asi z nezbytnosti, nerozlučně souvisící se zákonem epické jednoty. Historie Johannina jest rozdělena ve dvě protilehlé polokoule, a obou nebylo možno ukázati zraku v jedné básni, leč by se obětovala všecka jednota thematu nebo též že by se zavinula rannější polovice jako vyprávěcí epizoda do druhé, a to tak, že by to Johanna sama ji vyprávěla nějakému spoluvězni nebo zpovědníku, což ve skutečnosti zajisté bylo možno. Co se týče *tohoto* dílu života Johannina, dostačí říci, že vykonala do výše svých slibů pozdvižení povaleného trůnu. Francie byla se stala provincií Anglie, a ke zkáze obou, kdyby takové jho bývalo by bylo možno unésti. Hrozným peněžním vyčerpáním ochabla energie Anglie; a této kritické výhody užila Panna s přiměřeným zdarem smělosti a hbitosti (jež byly samy sebou strašny), aby učinila kroky k vyvedení původních peněžních zdrojů Francie; aby znovu vznítla národní hrdost a aby postavila dauphina ještě jednou na nohy. Když Johanna se ukázala, již již se chystal ustati v boji s Angličany, ať jakkoliv byli v úzkých, a prchnouti na jih Francie. Ona naučila jej rdíti se za tak

podlé zámysly. Osvobodila Orleans, to veliké město, jehož osud byl tak rozhodující pro konec války a jež bylo tehdy obleženo Angličany s dokonalým užitím inženýrské obratnosti v Evropě nevídané. Vkročila do města po západu slunce dne 29. dubna a v neděli 8. května dala zpívati Mši za úplné zmizení moci obléhající. Dne 29. června vytrhla do boje a porazila Angličany rozhodnou bitvou u Patay; 9. července náhlým útokem vyrvala Troyes smíšené posádce burgundské a anglické; 15. téhož měsíce vedla dauphina do Remeše; v neděli 17. jej korunovala; a potom odpočinula od své triumfální práce. Všecko, co bylo vykonati, nyní byla naplnila; co zbývalo, toť bylo — *trpěti*.

Všechn tento rychlý postup byl jen její zásluhou: až na jednoho celý Koncil byl proti ní. Jejími nepřátely byli všichni, kteří brali svou moc ze země. Jejími podpůrci byli její silný entusiasmus a její prudká nákažlivost, s jakou vnášela toto vznešené šílenství do srdcí žen, vojáků a všech, kteří žili z práce. Od nynějška vše stálo proti ní; a nejhorší chybou, jíž se dopustila, bylo, že propůjčila sankci své přítomnosti radám, které přestala schvalovati. Ale ona nyní naplnila hlavní věci, které její vlastní vidění jí bylo diktovalo. V tom tkvělo vše ostatní. Chy-

by nyní méně padaly na váhu ; a dle všeho stalo se nyní pro ni nesnadnějším prohlásiti authenticky, co byly chyby. Vznešená dívka vykonala, jakoby v extatickém vzrušení hlavního poslání, vyčistiti kolem svého panovníka volný prostor, zjednati mu moci, by účinně pohnul svýma pažema, a za druhé neocenitelné poslání tím, že vybojovala tomuto panovníku to, v čem viděla celá Francie nebeské potvrzení jeho práv, že jej korunovala se starodávnými slavnostmi. Učinila Angličanům nyní nemožným vykročiti před ni. Byli lapeni v pasti, z níž nebylo uniknutí a v níž se octli jednak svárem mezi strýci Jindřicha VI., jednak nedostatkem peněz, ale jednak též svým míněním, že jakýkoli francouzský pokus zaskočiti je, jest nemožný, poněvadž by na ně udeřili s desetkrát větší mocí. Smáli se takovým pokusům ; a zatím co oni se smáli, ona to vykonala. Od té doby Angličanům jedinou nápravou této základní chyby, které však nikdy nebylo možno napravití, ukazovalo se, zmařiti a zkaziti korunování Karla VII. jako dílo čarodějnice. Tato politika, a nikoli zloba (jak p. Michelet tak rád myslí) byla vůdčím principem k následujícímu stíhání Johanny. Kdyby zvrátili v smýšlení lidu sílu první korunovace, sdružíce ji s mocí danou z pekla, cítili, že žezlo vetřelcovo jest zlomeno.

Ale nezpyšněla ona, konajíc, devatenáctileté dítě, pro Francii tak veliké divy? Neztratila, jak lidé tak často ztratili, všecku střízlivost myslí, když stála na cimbuří úspěchu, tak nestálého? Ať vyloží to její nepřátelé. Za svého postupu a v samých zuřivých bojích ukázala povahu svých citů útrpností, již jevila všude k trpícímu nepříteli. Posílala anglickým vůdcům tklivé výzvy, aby se spojili s Francouzy jako bratry k společné křížové výpravě proti nevěřícím, — takto otvírajíc cestu k statečnému ústupu. Zakračovala na ochranu zajatce neb raněného; rmoutila se z bujností svých krajanů; seskakovala s koně, klekajíc k umírajícímu vojáku anglickému a posilujíc ho takovými přísluhami fysickými neb duchovními, jaké jí její situace dovolovala. *Nolebat, praví svědectví, uti ense suo, aut quemquam interficere.* Chránila Angličanů, kteří se dovolávali její záštity, ve svých vlastních stanech. Plakala, vidouc na poli bitevním ležeti tolik statných nepřátel, zemřelých bez zpovědi. A co jí se týkalo, její pýcha projevila se takto: V den, kdy dokonala své dílo, plakala; vědělať, že když její úloha triumfální byla vyplněna, jistě se přibližuje její konec. Její tužby směřovaly jen k místu, jež se jí zdálo více než obyčejem plno přirozené piety a kdež by jí bylo radostno zemříti. A ja-

kožto přání, jež nevýslovně okouzlovalo její srdce a přece bylo poloufantastické, v úsměvech a slzách pronesla trhanou modlitbu, aby jí Bůh vrátil samoty, z nichž ji byl vyvedl, a nebránil jí znovu býti pasačkou. Byla to modlitba přirozená, neboť příroda vložila na každé srdce lidské potřebu hledati odpočinku a děsiti se muky. Leč přece zase byla to modlitba poloufantastická, neboť od dětství vidění, kterým neměla moci nedůvěřovati, a hlasy, které se ozývaly jejímu sluchu po vždy, dávno přesvědčily její mysl, že pro ni žádná taková modlitba nemůže býti vyslyšena. Předobře cítila, že dlužno, by její poslání bylo vykonáno do konce, a že konec jest nyní za dveřmi. Od té chvíle vše se hatilo. Ona sama vytvořila fondy, z nichž Francie byla by znovuvzdělána; ale jí nebylo dovoleno sledovati jejich rozvoj nebo působiti na jich zdárné užití. Nejedem vojenský plán byl začat, kterého ona neschvalovala. Ale ona stále vystavovala svou osobu jako dříve. Kruté rány nenaučily jí opatrnosti. A posléze když jednou vytrhla z Compiègne (dodneška se neví, nebylo-li to zrádným spiknutím na straně jejích vlastních přátel) byla od Burgundánův uvězněna a na konec vydána Angličanům.

Nyní nadešel její proces. Tento proces, zdvižený ovšem přičiněním Angličanův, veden byl hlavně biskupem beauvaiským. Byl to Francouz, zakoupený anglickým zájmům a doufající přízní anglických vůdců dospěti nejvyššího důstojenství. *Biskupem jsi, arcibiskupem budeš, kardinálem můžeš býti*, toť byla slova, jež ustavičně zněla mu v uších; a bezpochyby nášepty vyhlídek ještě vyšších, trojité koruny a noh na šijích panovníků, vkrádaly se někdy v jeho sluch. Pan Michelet úzkostlivě nám namlouvá, že tento biskup nebyl než náhončím anglickým. Dobrá. Ale nezlepšuje se situace jeho krajana, když jsa spoluvinníkem zločinu tím, že postavil se za vůdce v pronásledování bezbranné dívky, přivolil k tomu všemu ochotně a s vědomím mrzkosti nastrčence. Nikdy od stvoření světa nebylo by procesu jako tento, kdyby býval byl rozložen v celé kráse své obhajby a v celé pekelnosti svého útoku. Oh, dítě Francie! pasačko, dívka venkovská! ušlapaná pod nohama všech těch, kteří se shrnuli kolem tebe, jak ctím tvůj jasný věhlas, bystrý jako blesk Boží a jako blesk Boží věrný svému cíli, jenž předběhl Francii a loudavou Evropu o mnoho věků, zahanbuje zlobu úkladníkův a oněmuje věštby nepravdy. Není pohoršlivo, není pokořující pro civilisaci, že i dnes

Francie ukazuje hrozné divadlo soudců, vyšetřujících vězně proti němu samému; svádějících jej proti jeho vůli lstivě do zrádných závěrů; užívajících postrachů své moci, aby vykroutili vyznání z křehkosti naděje; nikoliv (ještě něco horšího), pomáhajících si úlisnou blahosklonností a hadí laskavostí, aby roztáli k vděčné povolnosti ti, kterých nepodařilo se jim zledoviti k hrůze? Podlí soudcové! barbarské právnictví! — kteří sedíce dle svého ponětí na vrcholcích sociální moudrosti, nenaučili jste se ještě prvním principům trestního práva, — sedněte si pokorně k nohám této dívky z Domremy, jež na cáry a na prach roztrhala vaše tkaniva ukrutnosti. „Chcete mne vyšetřovati jako svědkyni proti sobě samé?“ byla otázka, kterou mnohokrát odrazila jejich lsti. Ustavičně ukazovala, že jejich otázky jsou bezvýznamny k jakémukoliv jednání před soudem, nebo že se družily k směšným obviněním proti ní. Hlavní otázky byly jí předloženy ve věcech náboženské kasuistiky; otázky dvojsečné, na které ani jeden z nich nebyl by uměl odpověděti, aby na jedné straně se nezapletl v heresi (jak oni vykládali) nebo na druhé straně v nějaké domýšlivé vyjádření sebeúcty. Pak přišel jakýsi schátralý dominikán, jenž na ni dorážel s námitkou, která, užilo-li by se jí na Bibli, od-

hadla by v každém z jejích zázraků bludnost. Mnich ten měl na omluvu, že nikdy nečetl Bible. Pan Michelet nemá takové omluvy; a rdíme se zaň co filosofa nalézající jej, an líčí takový argument jako „pádný“, zatím co jest to jen obměněné vyjádření hrubé metafysiky mahomedánské. Její odpověď na to, kdyby zde bylo místa uvést vše v jasném světle, byla tak drtivá jako prudká. Jiný myslil zaplést ji otázkou, jakým jazykem mluvili andělští návštěvníci její pouště — jako by nebeští zástupcové potřebovali polyglotních tlumočnicků na každé slovo, nebo jako by Bohu bylo potřebí vůbec jazyka k myšlenkám, jež se všeptává v lidské srdce. Po té přišel ďábel ještě horší, jenž se jí ptal, zjevil-li se jí Archanděl Michael nah. Nechápajíc mrzké narážky, Johanna, jejíž chudoba vnoukala její prostotě, že snad *drahocennost* přiměřených rouch rmoutí jejích skromnost, tázala se jich, myslí-li o Bohu, jenž oděl kvítí údolí, že neumí nalézt roucha pro své sluhy. Odpověď lohanina vyluzuje úsměv soucitu, ale zklamání jejích soudců dráždí k bujnému chechtotu. Následovaly tlupy jiných, kteří jí vyčítali, že opustila otce; jako by ten větší Otec, jehož služebnicí se viděla, nebyl si podržel moc vládnouti svými vlastními příkazy nebo nebyl řekl, že z nižší pří-

činy než mučeníctví muž a žena mají opustiti otce i matku.

Na neděli velikonoční, když proces byl již daleko postoupil, ubohá dívka tak onemocněla, až někteří hádali, že byla otrávena. Ale nebylo to otravou. Nikomu nezáleželo na tom, aby urychlil smrt tak jistou. Pan Michelet, jehož sympatie se všemi city bývají tak rychlé, že by nám bylo s potěšením, viděti je vždy tak správně řízeny, čte tentokrát nejvěrněji. Johanna trpěla dvojí nemocí. Byla navštívena paroxysmem choroby řečené *tesknice*. Ukrutnost jejího věznění a jeho trvání nemohly než zavést její samotářské myšlení ve tmě a okovech (neboť byla spoutána) do Domremy. A doba, jež byla nejnebeštější periodou jara, pobodávala její touhu. To byla jedna z jejích chorob — *nostalgie*, jak ji medicina nazývá; druhá byla zemdlenost a vyčerpání denními zápasy se zlobou. Věděla, že kdekdo jí nenáviděl a žíznil po její krvi; ba i leckteré bytosti dobrého srdce, jež by jí byly hluboce litovaly ve všech obžalobách politických, zbortily v sobě přirozené city vírou, že měla styky s mocemi ďábelskými. Ona věděla, že jí čeká smrt; to nebylo její žalostí; žalostí bylo, že toho dovršení nemožno dospěti bez tolika bojů, jež jí čekají, jako by jí bylo zápasiti o ně-

jakou naději (kde naděje nebylo) štěstí, nebo jako by snila na okamžik, jak uniknouti nevyhnutelnému. Proč tedy zápasila? Vědouc, že nezíská ničeho, odpovídajíc svým pronásledovatelům, proč se ze zbytečných hádek neuchýlila v mlčení? Proto, že její čilá a horlivá oddanost k pravdě nebyla by strpěla, aby ji viděla zatemňování podvody, které ona mohla na pranýř postavit, ale jiní, třeba i z poctivých posluchačů, nemohli; bylo to pro tu nehynoucí velikost duše, která ji naučila podrobovati se měkce a bez boje, když šlo o její potrestání, ale naučila ji nepodrobovati se — ne, ani na okamžik — pomluvě jakožto skutečnosti nebo křivým dohadům jako motivům. Kromě toho byli tam sekretáři kolem celého soudního sboru, kteří zapisovali její slova. To nebylo míněno pro ni k dobrému. Ale konec neodpovídává vždy úmyslu. A Johanna mohla sama sobě říci: „Tato slova, jichž se chce užítí zítra a pozejtří proti mně, možná v některém vznešenějším pokolení vystoupí znovu na mé ospravedlnění.“ Ano, Johanno, vystupují zrovna nyní v Paříži, a na více než na ospravedlnění.

Ženo, sestro, jsou některé věci, jichž vy nejste schopny tak jako váš bratr, muž; a ani nebudete schopny. Promiňte mi, pochybuji-li, vy-

dáte-li někdy ze svých sborů velikého básníka, nebo Mozarta, nebo Foidiu, nebo Michel-Angela, nebo nějakého velikého filosofa nebo velikého vědce. Tímto posledním nemíním někoho takového, kdo jest obdařen prostě bezmeznou pamětí, ale též bezmeznou a elektrickou mocí kombinace; shromažďuje ode čtyř větrův jako anděl vzkříšení, co by jinak bylo prachem z kostí zemřelých, v jednotu dýchajícího života. Můžete-li stvořiti sebe v nějakého z těchto velikých tvůrců, proč jste toho neučinily?

Leč, sestro ženo, ačkoliv nesouhlasím, že bych našel ve vašem pohlaví Mozarta nebo Michelangela, čile a s láskou planoucí v hlubinách obdivu uznávám, že jste schopny něčeho právě tak dobře jako nejlepší z nás mužův — něčeho většího, než i o Miltonovi víme nebo o Michelangelovi: umíte velikolepě umíratí a jak by bohyně umíraly, kdyby bohyně byly smrtelný. Jsou-li některé vzdálené světy (což jest možno) tak před námi pozemšťany v dokonalosti nástrojův optických, že vidí zřetelně svými dalekohledy vše, co činíme na zemi, která podívaná jest největší, jakou je kdy hostíme? Svatý Petr v Římě, myslíte, na neděli velikonoční, nebo Luxor nebo snad Himalaye? Oh nikoliv! přáteli: hádejte něco lepšího; to jim jsou titěrnosti; vidíť na jiných

světech i na svém mnohem lepší hračky téhož druhu. Toto, věřte mému slovu, není nic. Vzdáváte se? Největší vzácnost tedy, jakou jim můžeme ukázati, toť lešení ráno v den popravy. Ujišťuji vás, že bývá silný shon na těch dalekých teleskopických světech v takové ráno, u těch, kteří náhodou zaujímají pravou polokouli, aby nás uhlídali. Což tedy, když jest ohlášeno na některém takovém teleskopickém světě od těch, kteří se živí tím, že lapají záblesky našich novin, jichž jazyk dávno již rozluštili, že ubohou žertvou při té ranní oběti jest žena? Což, když jest oznámeno v tom vzdáleném světě, že trpitelka nese na své hlavě v očích mnohých věnce mučeníctví? Což, když na lešení vystoupiti měla nějaká Marie Antoinetta, ovdovělá královna, vystavujíc na ranní vzduch svou hlavu, sešedivělou utrpením — dcera císařův poklekající pokorně a líbající guillotinu, jako nějaká ctitelka smrti? Což, byla-li to vznešená Charlotte Cordayová, ve květu mládí, nejpůvabnější podoby, provázená holdem čekajícím na její úsměvy, kdykoliv otočila svou tvář, aby je rozsypávala — holdem, jenž vítal tyto úsměvy tak jistě jako zpěv ptactva po prškách na jaře vítá znovu se ukazující slunce a hru paprsků na horách — což však jí vše bylo bezcennější prachu na jejích

střevíčcích vůči osvobození drahé trpící Francie z pekla! Ah, to byly vskutku podívané pro sympatie těch lidí na vzdálených světech; a někteří možná byli by sami podstoupili nějaké mučednictví, že nemohli projevit svého hněvu a nemohli vydati svědectví síle lásky a zuřivé nenávisti, jež v nich háraly při takových výjevech, a že nemohli sebrati do zlatých schrán něco z toho slavného prachu, který zbyl v katakombách země.

V pátek po Svaté Trojici r. 1431, jsouc ve věku asi devatenácti let, Dívka z Arku vytrpěla své mučednictví. Byla vedena před polednem, se stráží osmi set kopinníků, na plošinu ohromné výšky, jež byla narovnána z polen, opíraných nahodilými hradbami z latí a malty, v nichž na každou stranu byly prázdné mezery, aby vzduch měl průvan. Hranice „naháněla hrůzy“, praví p. Michelet, „svou výškou“; a jak obyčejně, úmysl anglický jest v tom předváděn jako čirá zloba. Ale jsou dvě možnosti, jak to vše vyložití. Podobá se, že účel byl milosrdný. Na podrobnostech popravu nebudu prodlévati. Než aby se ukázalo téměř fatální štěstí p. Micheletovo, jak umí vyhledávati, cokoliv by potupilo anglické jméno, ve chvíli, kdy každý čtenář zaujat jest osobním zjevem Johančiným, jest věru

poučno poznamenati ušlechtilost, s jakou vynáší na světlo z tmavého koutu nespravedlivou zprávu o tom, a nevšímá si, ač leží na silnici, zprávy velmi příznivé. Obě jsou z per anglických. Grafton, kronikář, ale málo čtený, protože jest to tvrdohlavý John Bull, shledával záhodno říci, že není divu, byla-li Johanna pannou, poněvadž její „ošklivá tvář“ dostatečně vysvětlovala tuto zvláštní zásluhu. Holinshead zase, kronikář o něco pozdější a nesporně důležitější, a v jisté době obecně čtený, vydal velmi příznivé svědectví o poutavosti osoby Johanniny a líbezných způsobech. I ten i onen žili až v následujícím století, pročez osobně toto svědectví neznamená pranic. Grafton houževnatě a bezstarostně věřil, jak si přál věřiti; Holinshead si dal práci a zkoumal, i podává bezpochyby obecný dojem Francie. Ale uvádím to na osvětlenou poctivosti p. Micheletovy.

Nahodilých podrobností popravky nerad bych vypisoval, leč bych měl více místa než nyní mohu požadovati. Báł bych se, abych nedokonalým podáním neukřivdil mučeníctví, které se mi jeví nevýslovně velikým. Než ne k vůli Johanně, ale k vůli p. Micheletovi, abych mu totiž dokázal, že Angličan jest schopen vznešeněji smýšleti o Panně než i její obdivovatel krajan — do-

tknu se na rozloučenou jednoho nebo dvou rysů z chování Johančina na hranici, a jednoho nebo dvou z chování přistojících, což mi dá právo přítí se s jeho míněním o pevnosti této mučence. Čtenáři třeba připomenouti, že Johanna D'Arc byla podrobena neobyčejně nepěknému třibení úsudků. Někteří ze starších mučeničků neměli se valně obávati záští osobního. Mučenič byl jmín ponejvíce za nepřítel císařova; někdy též, kdy víra a morálka křesťanská byly poněkud známy, v nepřátelství, které se bezděčně jitří ve svět-ském proti duchovnímu. Ale mučenič, byť ne-loyální, nebyl přece proto jmín za protinárod-ního; byl ještě pořád nenáviděn méně individu-álně. Bylo-li něco nenáviděno, týkalo se to jeho třídy, nikoliv jeho samého zvláště. Johanna však byla-li vůbec nenáviděna, byla nenáviděna o-sobně, a v Rouenu, na půdě národní. Proto ji-stota nactiutrhaní, s jakou se vystupovalo proti ní, byla taková, s jakou se neútočilo na muče-niky nikdy. A poněvadž tak tomu bylo, násle-dovalo nezbytně, že někteří jí přičítali ochotu odvolati. Tomu žádná nevinnost nemohla uni-knouti. Ale kdyby opravdu byla osvědčila tuto povolnost na hranici, nebylo by to dokazovalo nic než slabost přirozenosti, jež se hrozila kvap-ně se blížících muk. A tato slabost často zmáhá se

nejvíce takových, kteří ve své osobě poddali by se jí nejméně. Zatím však nebyla nikdy vyřčena pomluva méně podepřená zaznamenanými okolnostmi. Nespočívá na nijakém pozitivním svědectví a má zdolávati těžké břímě svědectví odporujícího. A přece, zvláštní to věc, p. Michelet, jenž někdy jako by se podivoval Panně z Arku tolik jako já, jest jediným spisovatelem mezi jejími přáteli, který propůjčuje přízně této ohavné potupě. Jeho slova jsou to, že nevyjádřila-li slova *odvolávám* rty, vyjádřila je ve svém srdci. „Řekla-li slovo to, jest nejisto: ale tvrdím, že si je pomyslíla.“

Já však tvrdím, že si ho nepomyslila; v žádném smyslu slova „pomyšlení“, jehož by se tu mohlo užití. Zde Francie tupí Pannu; zde Anglie jí obhajuje. Pan Michelet může jediné mysliti, že dle apriorních principů každou ženu dlužno předem míti za náchylnu k takové slabosti; že Johanna byla žena; *ergo* že byla náchylna k takové slabosti. To jest, on jen se domýšlí, že vyřkla to slovo, a to z argumentu, dle kterého jest nemožno, by někdo byl učinil jinak. Já naopak nesvrhuji břemene argumentu na domýšlené sklony přirozenosti, nýbrž na fakta známá z toho rána popravky, jak je mnozí zaznamenali. Co jiného, ptám se, než čirá ryzost, napro-

stá vznešenost počínání prorazila mohutnou bitevní linii, tehdy proti ní namířenou? Co jiného než její něžné, svaté chování vyloudilo z nepřátel až dosavad věřivších, že jest čarodějnice, slzy strhujícího obdivu? „Deset tisíc lidí“, praví sám p. Michelet, „deset tisíc lidí plakalo“; a těch deset tisíc většinou bylo politických nepřátel, spjatých spolu osidly pověry. Co jiného než její vytrvalost, spojená s její andělskou laskavostí, hnalo toho fanatického vojáka anglického — jenž se byl zapřisáhl, že hodí otýpku na hranici jako svou daň ošklivosti, a jenž tak učinil a vyplnil svůj slib — aby náhle se stal doživotním kajícím, rozhlašuje všude, že viděl holubici na křídlech vznášející se z popela, kde ona stála? Co jiného hnalo popravčího, by poklekal u každého oltáře, prose za odpuštění své účasti v té tragédii? A kdyby to vše nestačilo, uvádím závěrečný akt jejího života, tak silný v její prospěch, byť i všecka ostatní svědectví byla proti ní. Popravčímu byl dán povel, přiložiti ze spodu smolnici. Učinil tak. Ohnivý dým vyvalil se ve věžících se kotoučích. Jeden mnich dominikán stál téměř po jejím boku. Zaujat plně svou vznešenou službou, neviděl nebezpečí, nýbrž stále trval v svých modlitbách. Ještě když poslední nepřítel dral se po ohnivých schodech, aby ji

zachvátil, i v té chvíli tato nejvznešenější z dívek myslí ještě na *něho*, jediného přítele, který jí nechtěl opustiti, a nikoli na sebe; prosíc ho posledním dechem svým, by pamatoval na svou záchranu a ji zůstavil Bohu. Tato dívka, jejíž poslední dech vycházel v toto vznešené vyjádření sebezapomenutí, nevyřkla slova *odvolání* ani svými rty ani v srdci. Nikoliv, nevyslovila, byť i někdo vstal z mrtvých a odpřisáhl to.

Biskupe beauvaiský! tvoje žertva zemřela v ohni na hranici — ty na prachovém lůžku. Ale pro minuty odchodu ze života bývá často obojí stejno. Při krizi na rozloučenou, kdy brány smrti se otvírají a tělo odpočívá ze svých zápasů, často mučenému i mučiteli dostává se téhož příměří z tělesné muky; oba společně usínají; oba společně někdy vzplanou v sny. Když smrtelné mátohy kvapně se valily na vás, biskupe a pasačko — když stany smrti spouštěly za vámi své ponuré záclony — zkusme skrze obrovské soumraky rozeznati prchavé rysy jejich různých významů.

Pasačka, jež osvobodila Francii — ona, ze svého žaláře, ze svého štvání u kůlu, ona ze svého souboje s ohněm, vešedši ve svůj poslední sen — uzřela Domremy, uzřela tu studánku dom-

remskou, uzřela nádheru lesů, ve kterých bylo bloudilo její dětství. Ty svátky velikonoční, kterých člověk byl odepřel jejímu chřadnoucímu srdci — to vzkříšení jara, které tma žalářů byla uzavřela jí, hladovějící po slavné volnosti lesův — byly od Boha vráceny v její ruce, jako klenoty, jež jí bylo ukradeny zloději. S nimi možná (neboť minuty snů mohou se rozepnouti na věky) bylo jí od Boha vráceno blaho dětství. Zvláštním privilegiem bylo snad pro ni stvořeno v tomto snu na rozloučenou druhé dětství nevinné jako první; ale nikoliv jako *ono*, zatmělé chmuřami děsivého poslání v pozadí. Toto poslání bylo nyní naplněno. Bouře šťastně minula; i okraje obrovských mraků mizely s obzoru. Krev, které měla požadovati, byla vymožena; slzy, které měla ve skrytě prolíti, byly zaplacený do poslední kapky. Nenávisti, která proti ní sršela ze všech očí, bylo pevně odoláno, byla přečkána. A ve svém posledním zápase na hranici triumfovala slavně; vítězně zkusila ostnův smrti. Vše-
mu, kromě této úlevě ze snu na rozloučenou, umřela — umřela mezi slzami deseti tisíc nepřátel — umřela mezi bubny a polnicemi vojsk — umřela, zatím co hlaholy na hlaholy se rozléhaly, salvy na salvy, z pozdravných zpěvů mučedníků.

Biskupe beauvaisský! Poněvadž hříchem zatížený člověk bývá ve snách strašen a útočí naň nejhroznější z jeho zločinů, a poněvadž na tomto zmítavém zrcadle vystupujícím (jako klamavá zrcadla faty morgany v pouštích arabských) z bařin smrti — nejvíce ze všech obrázejí se sladké tváře, které člověk byl zničil; vím, biskupe, že i ty, vcházeje ve svůj poslední sen, uzřel jsi Domrémy. Ta studánka, o které paměti tolik vyprávějí, ukazovala se tvým očím v čisté ranní rose; ale ani rosa, ani svaté svítání nemohly smýti jasných stop nevinné krve na její hladině. U studánky viděl jsi, biskupe, seděti ženu, jež skrývala svou tvář. Ale jak ty se přibližuješ, žena pozdvihuje svých zpusťošených rysů. Poznalo v nich Domrémy zase rysy svého dítěte? Ah, ale ty je znáš, biskupe, dobře. Oh, pro bůh, jaké to sténání slyší sluhové, čekající vně biskupova snu u jeho postele, z jeho pracujícího srdce, když v této chvíli odvrátil se od studánky a ženy, hledaje odpočinku daleko v lesích. Ale *tak* neunikne ženě, kterou mu bude ještě jednou spatřiti, než zemře. V lesích, kterých prosí o slitování, mni nalézti odklad? Jaký hluk, jaké sbíhání kroků odevšad. V mýtinách, kde jen plachá zvěř se proháněla, vojska a národové se shromažďují; v proměnlivém hemžení vystupují vysoko přizra-

ky, objevující se v hodinách smrti. Tam veliký princ anglický, regent Francie. Tam monsignor winchesterský, kníže kardinál, jenž zemřel, aniž dal jaké znamení. Tam jest biskup beauvaiský, tlačící se do houští, aby se skryl. Ale jaká to stavba, na níž ruce tak prudce pracují? Jest to hranice mučenická? Budou upalovati dítko Domrémské podruhé? Nikoliv: jest to tribunál vztyčující se do oblak; a dvojí národ stojí kolem něho, čekající na proces. Zasedne monsignor beauvaiský znovu na soudní stoličce a bude zase počítati hodiny pro nevinnou? Oh nikoliv! On jest obžalovaným. Již vše čeká; mohutné posluchačstvo jest shromážděno. Dvůr soudní hrne se na svá sídla, svědkové jsou tříděni, trouby dují, soudce zaujímá své místo. Oh, ale to vše jest nenadálé. Monsignore, nemáte zástupce? „Zástupce, nemám: na nebi nahoře ani dole na zemi není nyní zástupce, který by se ujal *mé* pře: všichni mlčí“. Opravdu, až tam to došlo? Běda! Času jest na krátko, poplach jest úžasný, zastupové se táhnou do nekonečna; ale přece se v nich poohlédnu po někom, ujal-li by se vaší pře: vím o osobě, jež se vás zastane. Která jest to, jež přichází z Domrémy? Kdo jest ta v krvavých hávech koronovačnických z Remeše? Která jest to, jež přichází s pletí začernalou jak kráčela tavnými pecemi

rouenskými? Ona jest to, pasačka, zástupkyně, která nikoho neměla pro sebe, kterou já volím, biskupe za vaši. Ona jest to, slibuji, jež se ujme pře monsignorovy. Ona jest to, biskupe, která bude mluviti za vás: ano, biskupe, ONA, — když nebe i země umlkly.

POZNÁMKY AUTOROVY

1. „*Arc*“ — Moderní Francie, jež by to měla věděti mnohem lépe než já, trvá, že jméno Panny není D'Arc, t. j. z Arku, nýbrž *Darc*. Leč stává se, že když osoba, jejíž postavení ručí za její přístup k nejlepší informaci, spokojí se mlhavým dogmatismem, udeří pěstí na stůl a řekne zděšujícím hlasem: „Tak jest to, konec a dost“, sklání se člověk uctivě a podrobuje se. Ale když, na neštěstí sobě samému, přemožen touto poddajností, láskyplně se obměkčí k důvodům a důkazům, patrně zdvihne se proti němu vzpoura, které nikdy nebude možno zdolati; neboť na polích logiky někdo umí se potýkati možná právě tak jak on. Kdyby byl přestal na dogmatismu, byl by svou posici upevnil ve tmě a ukryl svá zranitelná místa. Ale sestoupiv k nízkým důvodům, vpouští světlo, a vidí se kam zasaditi rány. Nejvážnějším důvodem, kterým moderní Francie chce zmásti staré tradiční psaní, jest to, že Jean Hordal, potomek bratra Panny, podepsal se r.

1612 *Darc*. Ale co z toho? Jest známo, že ta troška pravopisu, co Prozřetelnosti zlíbilo se rozdělití lidem 17. století, byla vesměs zmonopolisována tiskaři; ale p. Hordal nebyl tiskařem.

2. Poboční příbuzní Johančini byli potom povýšeni v šlechtice s titulem *Du Lys* (z Lilií).

3. „*Nyní po ruce jen v Paříži*.“ — Roku 1847 začali se vydávati v Paříži z úředních záznamů akta processu Johančina. Vydávání bylo bohužel asi přerušeno zmatky r. 1848; a bylo-li již ukončeno, nevím. (Quincey míní, zdá se, Quicheratovu sbírku: *Procès de condamnation et réhabilitation de Jeanne d'Arc*, in 5 vol., Paris, 1841—9. — Překl.)

4. „*Jean*.“ — P. Michelet tvrdí, že mělo v té době mystický význam, dávatí dítěti jméno Jan; mělo prý to do sebe skryté doporučení dítěte, ne-li zasvěcení, Sv. Janu Evangelistovi, učeníku miláčkovi, apoštolu lásky a tajemných vidění. Ale v pravdě, poněvadž jméno to bylo tak nesmírně obecné, málokdo bude odhalovati tajemství v tom, dává-li se *hochu* jméno Jeník, ač zdá se tajemno, dávatí jméno Jeník děvčeti. Méně však tajemno jest to ve Francii, kdež vládl vždy krásný obyčej dávatí hochu jméno jeho matky, předcházené a sesílené jménem mužským, jako *Charles Anne*, *Victor Victoire*. Byla-li památka matčina

synovi zvláště drahá, toto jmenné memento, vpletené do kruhu jeho jména, dodává jménu jeho něžnosti odkázané relikvie nebo pohřebního prstenu. Myslím tudíž, že Panna měla asi křestní jméno Jeanne Jean; druhé jméno možná beze vztahu k velebné osobě sv. Jana, ale prostě se vztahem k některému příbuznému.

5. — A připomínající jeden z těch nápisů, tak zaslouženě obdivovaných Paulem Richterem, který ruská carevna dala přibíti na sloup u Moskvy: *Toto jest cesta do Cařihradu*.

6. — Mezi četnými výbuchy zuřivosti p. Micheletovy proti nám ubohým Angličanům jsou čtyři, kterými bych rád čtenáře pobavil: ty nejokatější jsou v odporu se spravedlností, kterou nám někdy udílí, a velmi rozhořčeným podivem, kterým nás z jistých stránek obdařuje.

1. Naši anglickou literaturu obdivuje s jakýmsi skřípěním zubů. Prohlašuje ji „jemnou a zádumčivou“, ale s lítostí dodávám, „skeptickou, židovskou, satanskou — slovem protikřesťanskou“. Že lorda Byrona představuje jako člena této ďábelské korporace, nebude překvapovati. Ale překvapí čtenáře, uslyší-li, že Milton jest jedním z jejich satanských vůdců. Jest nemálo ušlechtilých a výmluvných Francouzů kromě Chateaubrianda, kteří v minulých třiceti letech vznešeně od-

ložili svou vlastní žhoubou nacionalitu, aby vzdali nejúchvatnější hold Miltonovi; a někteří z nich vynesli Miliona téměř na úroveň s přirozenostmi andělskými. Nikomu z nich nepřišlo hledati ho *pod* zemí. Jako v Shakespearovi, p. Michelet odkrývá v něm nejmimořádnější ubohost. A to proto, že „se nepamatuje, že by byl kdy spatřil jméno Bůh“ někde v jeho dílech. Čteme-li taková slova, jest přirozeno, že si protíráme oči a obáváme se, nebylo-li vše, co jsme kdy viděli na tomto světě, pouhým očním klamem. Zvláště začínám pochybovati, že slovo *la gloire* nikdy nevyskytuje se v pařížských dennících. „Veliký národ anglický“, praví p. Michelet, „má jednu nesmírně hlubokou neřest“ — totiž „pýchu“. Což, to možná jest pravda; ale máme souseda nikoliv absolutně čistého od „nesmírně hluboké neřesti“, podobné barvou i formou naší neřesti jako vejce vejci. Zkrátka, p. Michelet má nás chvílkami za podivuhodné — jen že jsme odporni; a zbožňoval by některé naše autory, kdyby neměl tak intensivního přání nakopati jim.

2. Pan Michelet myslí, že vrazí nám šíp do slabín velmi zvláštní poznámkou o Tomáši Kemenském; že totiž člověk kterékoliv evropské krve — Fin třeba, nebo Zanziot — mohl napsati Tomáše; jenom ne Angličan. Zda by Angličan

ukoval Tomáše, zůstane věcí nejistou, leda že by se to bylo již dávno bývalo vyzkoušelo. Tento problém byl navždy zastaven umíněností Tomášovou, že sám sebe zvolil k výrobě. Než poněvadž nikomu není tak dobře známo jako p. Micheletovi, že se zuřivě a beznadějně vede spor o tom, složil-li Kempenského Kempenský, anižto tři neb čtyři národové prohlašují, že mu ukovali jeho dílo, pohoršlivá stará pochybnost znovu zdvihá svou hadí hlavu — zda tento kůjce, vězíci v takové tmě, není konec konců z krve anglické. Tomáš, obáváme se, jest anglické moderní literatuře znám hlavně z neuctivé zmínky jeho jména ve verši Petra Pindara (Dr. Wolcot) před padesáti lety napsanými, v nichž označen jest jakožto

„Kempis Tom,

Who clearly shows the way to Kingdom Come“.

Málokdo v těchto dnech ho asi četl, leč v methodistickém překladu Johna Wesleye. Mezi těmi vzácnými však jsem i já; což se stalo tou náhodou, že co jedenáctiletý hoch dostal jsem výtisk „De imitatione Christi“ odkazem po příbuzném, jenž zemřel velmi mlád; z té příčiny a pro vnější úhlednost knížky — byla v Glaskově tištěna proslulým Foulisem a skvostně vázána — byl jsem puzen dívati se do ní a posléze čísti ji mnoho-

krát, dílem z jakési sympathie, kterou i tehdy jsem choval k její prostotě a náboženské vroucnosti, ale ještě více z divoké rozkoše, kterou jsem nacházel v směšnosti latiny Tomášovy. *Ta*, v tom upřímně dávám za pravdu p. Micheletovi, jest nenapodobitelná. Ale nicméně není jisto, byl-li originál latinský. Než *ať tomu* bylo jakkoliv, přece možno-li jest, aby tvrzení p. Micheletovo, že existuje nejméně *šedesát* francouzských překladů (ne vydání, všimněte si, ale zvláštních překladů) „*De imitatione*“, bylo přísně pravdivo¹⁾, jak úžasně asi přirostla tato knížka k náboženskému srdci patnáctého věku! Mimo Bibli, ale mimo tu jedině v zemích protestantských, žádná

¹⁾ „Možno-li, aby tvrzení p. Micheletovo bylo přísně pravdivo“. — Správnost tohoto tvrzení vlastně ani nezávisí na Micheletovi. Bibliograf Barbier *napočetl* jich ve zvláštní rozpravě *šedesát, soixante traductions*, z těch, které neunikly pátrání. Italských překladů jest prý třicet. Pouhých *vydání*, nepočítajíc prvních rukopisných půl století před zavedením tisku, v latině páčí se na dva tisíce, francouzských na tisíc. Jest mi ovšem zcela jasno, že tato úžasná popularita, již naprosto není rovné v literatuře, nemohla existovati leč v dobách římskokatolických a nemohla tudíž trvati v nějaké zemi protestantské. Bylo to zavření Studnic Písma, co způsobilo, že tento skrovný pramének pravdy Písma byl žízňivým zemím tak vášnivě vítán.

kniha známá člověku nedospěla takové vážnosti. Toto jest nejpodivnější bibliografický fakt, jaký se připomíná.

3. Naše anglické dívky, zdá se, jsou právě tak nedokonalé v jednom směru, jako my angličtí muži v jiném. Žádný z nás mužů nebyl by napsal *Opera omnia* mistra Kempenského! a také žádná z našich dívek nebyla by se oblekla v mužský šat jako *La Pucelle*. Ale proč? Proto, praví Michelet, že anglické a germánské dívky myslí tolik na neslušnost. Dobrá, to jest vážná chyba, obecně mluvíc. Ale pan Michelet měl připomenouti jistý fakt v martyrologiích, jenž ospravedlňuje obě strany, — francouzskou rekyni, že se oblékla v mužský šat, a veškeren sbor anglických dívek, že neoblekly. Jedna světice, neobyčejně proslulá ve Francii, z důvodu tak závažného jako Johančin, totiž výslovně aby svou cudnost zaštitila mezi muži — chodila ve vojenském brnění. Tento důvod a tento vzor opravňoval Panu; ale naše anglické dívky v celku mají zřídka takový nějaký důvod a zajisté nemají takového svatého vzoru, jehož by se dovolávaly. To je omlouvá. Přece však jest-li nevyhnutelno, národnímu charakteru, aby naše mladé ženy někdy přestupovaly meze slušnosti, tož jest mi vlasteneckou povinností ujistiti p. Micheleta, že máme

mezi sebou takové ohnivé ženy a velikou řadu: některé objeveny v námořních nemocnicích, když byly příliš nemocny, aby si vzpomněly na své přestrojení; některé na poli válečném: množství ani neobjevených; některé jen podezírané; a jiné vypovězené bez hluku vojenskými úřady a jinými absurdními lidmi. Na našem loďstvu královském i obchodním, a obyčejně z hlubokých vzpomínek na zhrzenou lásku, ženy někdy sloužily v přestrojení mnoho let, berouce spokojeně své denní porce ovesné kaše, sucharů nebo dělových koulí -- zkrátka čehokoliv záživného nebo nezživného, co jim Prozřetelnost ráčila poslati. Jedno alespoň jim slouží ke cti: nikdy žádná z těchto ubohých masek s jejich hlubokými mlčenlivými vzpomínkami neprozradila se reptáním, nebo tím, čemu po námořnicku se říká „zalézání“. Proto tentokrát p. Michelet jest povinen vložit do věnovacích výtisků své knihy na volném listě *erratum*.

4. Ale poslední z těchto rozborlení jest nejživější. My Angličané u Orleansu i po Orleansu (což ostatně není zcela tak neobyčejno) prchali jsme před Pannou z Arku. Ano, praví p. Michelet, *prchali jste*: popřete to, můžete-li. Popíráte to, *mon cher*? Nemíním toho popíráti. Útěk často bývá něčím tak znamenitým, že žádný filosof by

někdy nepřivolil k jinému kroku. Každý z nás národův evropských projevil někdy naši filosofii v tomto smyslu. I národ, „*qui ne se rend pas*“, ráčil utíkati i křičeti „*Sauve qui peut!*“ ve zvláštních dobách západu slunce; ačkoliv co na mně jest, není mým zalíbením vyvolávati nemilé vzpomínky mužům statečným; ale přece jsou-li tak filosofičtí, neměli by býti tak nechutni. Leč zábavným rysem ve vyčítání p. Micheletově jest způsob, jakým zdokonaluje a obměňuje proti nám obvinění z útěku: jako by totiž zpíval chytanou. Poslouchejte ho. „*Ukazovali záda*“, ukazovali, ti Angličané. (Hip, hip, hurrá! třikrát tři!) „*Za dobrými hradbami dali se zajmouti.*“ (Hip, hip! devětkrát devět!) „*Utíkali co jim nohy stačily.*“ (Hurrá! sedmadvacetkrát sedmadvacet!) „*Utíkali před dívkou*“; utíkali. (Hurrá! jedenaosmdesátkrát jedenaosmdesát!) To upomíná na jedpu hrdelní žalobu dle starého vzoru na anglických soudech, kdež (ze strachu, aby obžalovaný neunikl) korunní zástupce obměňoval žalobu snad až čtyřiceti jinými. Zákon kladl své pušky tak, aby obžalovaného vyslídil v každém koutě. Když taková žaloba se četla, on zdál se sám sobě obludou zločinu; a přece konec konců ten ubohý brach se dopustil jen jednoho přečinu, a ani toho ne pokaždé.

Druhá kniha

Družstva Přátel Studia

v Praze

Přeložil Antonin Ludvík Stříž

Upravil Jan Zrzavý

Vydal

Ladislav Kuncič

v Praze II, Spálená 15.

Natiskli

Kryl a Scotti

v Novém Jičíně na Moravě

léta Páně MCMXX

**THOMAS
DE QUINCEY
JOHANNA
Z ARKU**

**VYDALO
DRUŽSTVO
PŘÁTEL
STUDIA**